

Misad Katalin*

A MAGYAR MINT IDEGEN NYELV/HUNGAROLÓGIA OKTATÁSA A POZSONYI COMENIUS EGYETEMEN

Abstract

Hungarian has been taught as a foreign language and the Hungarology Education for almost twenty years at the Department of Hungarian Language and Literature at the Philosophy Faculty of the Comenius University in Bratislava (FF UK). These classes are taught as language and literature courses as opposed to language practices. The teaching methods are most strongly influenced by a single important factor – the diversity of language skills of the students. The majority of the students who study Hungarian as a foreign language are those who have attended primary or secondary schools with Slovak as the medium of instruction, but have at least one parent who has Hungarian as the mother tongue. Those students, thus, speak Hungarian to a certain degree already. For them, the goal is to enrich their language skills and focus on building knowledge of Hungarian language, history and culture. There are also some students who do not speak Hungarian at all. For them, language training is carried out in the form of intensive language instruction. The educational program, however, expects that these students by the time they finish their studies, reach the same level of proficiency in Hungarian as their colleagues who already spoke some Hungarian on entering the Faculty. One more important factor is that Hungarian instruction takes place in Bratislava, a predominantly Slovak language environment; therefore contact with everyday use of Hungarian is minimal. The end result for these students is a minimal level of proficiency in Hungarian.

Kulcsszavak: *a hungarológia mint terminológia, magyar mint idegen nyelv szak, Pozsony*

1. Bevezetés

Nyelv és kultúra egységének, illetve egységes közvetítésének tekintetében nyilvánvaló, hogy a magyar mint idegen nyelv és a hungarológia ügye mind a kutatásban, mind a gyakorlatban elválaszthatatlanul összetartozik. Miközben azonban a magyar mint idegen nyelv fogalmának értelmezése Szépe György és Éder Zoltán tipológiai rendszerezésének köszönhetően viszonylag gyorsan kikristályosodott, sőt oktatási-módszertani

* Misad Katalin PhD, Comenius Egyetem, Pozsony, misadova@fphil.uniba.sk

gyakorlata is megtalálta helyét az alkalmazott nyelvészetben, a hungarológia viszonylatában máig sem alakult ki megnyugtató szakmai megegyezés, csupán praktikus-pragmatikus szinten látszódnak körvonalazódni keretei (vö. Szűcs 2003: 182). Eszerint a hungarológiai képzés fő feladata a magyar mint idegen nyelv és a magyar kultúra oktatása, illetve közvetítése, különös tekintettel e nyelvnek és e kultúrának az összetartozására, továbbá más nyelvekkel, kultúrákkal kapcsolatban feltárható összefüggéseire. A hungarológia tárgya és a belőle adódó tevékenység alapvető irányai azonban elsősorban attól függően alakulnak, hogy célnyelvi (magyarországi) vagy bázisnyelvi (külföldi) szintén folyik-e a magyar mint idegen nyelv oktatása, illetve a hungarológiai képzés. Ám szakmai körökben e tekintetben is újabbnál újabb kérdések merülhetnek fel – mint például: egyáltalán megvan-e mindkét összetevőre az igény; milyen intézményi-szervezeti keretekben folyik a tevékenység; melyik korosztálynak, milyen szinten és milyen képzési céllal történik az oktatás stb. –, hiszen köztudott tény, hogy a nyelvtudás különböző szintjei, a tanulási célok és motivációk sokfélesége, valamint a tanulmányi keretek eltérései meglehetősen differenciált tipológiát eredményeznek (vö. Szende 2003: 116, Szőnyi 2003: 181, Szűcs 2003: 182–183).

2. A pozsonyi hungarológiai képzés rövid története

A pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Kara az 1990/1991-es tanévben hirdette meg először a magyar mint idegen nyelv szakot. Mivel az egyetem különböző tárgyi és személyi feltételek hiánya miatt nem tudta biztosítani a speciális igényű hungarológiai képzést, a szak önmagában nem volt teljes értékű: egészen a kreditrendszer bevezetéséig egy másik szakkal – kötelezően a szlovákkal – kellett párosítani. A magyart mint idegen nyelvet a kezdeti időszakban két-, majd háromévenként hirdették meg, oktatását az egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke biztosította. Az 1990-től napjainkig felvett hallgatók száma harminckettő, nekik az oktatási program szerint a nyolcadik vagy a tizedik (a bakkalaureátusi képzésben részesülőknek a hatodik) félév végén államvizsgát kell tenniük magyar nyelvből és irodalomból. Mellettük azonban vannak olyan hallgatók is, akik egy-egy négyszemeszteres tanfolyam erejéig más szakról látogatják a tárgyat (pl. levéltáros vagy történelem szakos hallgatók), velük a tanulmány egy későbbi szakaszában foglalkozunk majd.

A magyar mint idegen nyelv szak a tanterv szerint elsődlegesen filológiai jellegű. A hallgatók egy része vegyes házasságban született (melyben az egyik szülő anyanyelve a magyar), általános és középiskolai tanulmányaikat azonban szlovák nyelven végezték. A szlovák anyanyelvű szülőjükkal szlovákul beszélnek, a magyar anyanyelvű szülőjüktől viszont egy bizonyos szinten megtanultak magyarul. A magyarnak egy – a mindennapi beszédhelyzetekben használt – kontaktusváltozatát beszélik, a magyar standarddal többnyire csak egyetemi tanulmányaik, illetve az esetleges magyarországi részképzés folyamán találkoznak. Bár a magyar mint idegen nyelv belső tipológiája e tekintetben nem egységes (vö. Éder 1991: 188–193, Kontra 1991: 139, Szépe 1991: 158), ezek a hallgatók a magyart többnyire második nyelvként tanulják. Anyanyelvüket, a szlovák mellett a magyart, ugyanis mindennapi használatú nem-anyanyelvként beszélik, hiszen

magyar anyanyelvű szülőjükkal (esetleg más hozzátartozójukkal) ezen a nyelven (is) naponta kommunikálnak. A hallgatók másik része egynyelvű (szlovák) nyelvközösségben él, mindkét szülője szlovák anyanyelvű, s általános és középiskolai tanulmányai során anyanyelve mellett egy nem-anyanyelvet (angol, német, esetleg orosz, francia) is elsajátított valamilyen fokon. Ők a magyart az anyanyelvvel a mindennapi használatban nem váltakozó idegen nyelvként tanulják (vö. Éder 1991: 193–195, Kontra 1991: 140, Szépe 1991: 152). Mivel a pozsonyi egyetemen a magyar nyelv oktatása forrásnyelvi környezetben folyik, az élőnyelvi kapcsolat minimális: ez utóbbi hallgatók magyar szót szinte csak a tanórákon hallanak.

3. A motiváció szerepe a nyelvelsajátításban

Mind a második, mind az idegen nyelv elsajátításának sikerességét nagyban befolyásolja a nyelvtanulók motiváltsága. Az első találkozás alkalmával a hallgatók egy kérdőívet töltenek ki, melynek segítségével mindenekelőtt a szak iránti érdeklődés okait, hátterét próbáljuk meg felmérni. Mivel nem tudjuk, milyen fokon beszélnek, illetve hogy beszélnek-e egyáltalán a magyart, külön magyar és szlovák nyelvű kérdőívet is készítünk. Annak ellenére, hogy néhányan már a kezdetekkor jól beszélnek magyarul, ez ideig valamennyi hallgató a szlovák nyelvű kérdőívet töltötte ki. A továbbiakban a teljesség igénye nélkül közzé teszünk néhány érdekes, esetenként elgondolkodtató választ, amelyek elemzésére egy korábbi tanulmányunkban vállalkoztunk.

Arra a kérdésre például, hogy miért választották a kérdéses szakot, a legtöbben azt válaszolják, hogy tökéletesíteni szeretnék (saját bevallásuk szerint) alacsony szintű magyar nyelv-tudásukat, de vannak olyanok is, akiket a Magyarország és Szlovákia közötti „reményteljes” gazdasági és kulturális kapcsolatok motiválnak. Idézzünk néhányat a válaszok közül: *„Szeretnék megtanulni magyarul, hogy ezen a nyelven beszélhessek közeli hozzátartozóimmal.”* *„Kiskoromtól kapcsolatban vagyok a magyar nyelvvel (anyukám magyar), ezért szeretnék megtanulni helyesen írni, beszélni és olvasni magyarul”.* Vagy: *„Anyukám és a nagyszüleim magyarok, de az én magyar szókincsem elég szegényes. Tetszik nekem ez a nyelv, szeretnék jól beszélni magyarul.”* Vannak olyanok is, akik személyes jó benyomásaik vagy a magyarokról szerzett kedvező információk hatására érdeklődnek a magyar nyelv iránt: *„Tetszik nekem a magyarok mentalitása, a kultúrájuk, szívesen látogatom az országukat.”*

Arra a kérdésre, kivel beszélnek magyarul a hallgatók, ilyesféle válaszok érkeznek: *„Édesapám részéről az egész család magyar, édesanyám apja is magyar volt, az édesanyja is tudott magyarul, ahogy az én anyukám is tud. Otthon azonban szlovákul beszélünk, mert nekem így könnyebb. A nagyanyámmal beszélünk csak magyarul, mert ő nem tud jól szlovákul.”* Vagy: *„A nagyapám és a nagynéném tudnak magyarul, velem azonban sohasem beszéltek ezen a nyelven. Ma ez hátrányt jelent számomra.”* Egy másik válasz: *„Az édesanyám magyar nemzetiségű, a rokonaim Dunaszerdahely mellett élnek. Minden nyáron náluk töltök pár napot, ilyenkor igyekszem mindenkivel magyarul beszélni.”* Akad azonban az adatközlők között olyan is, akinek még csak magyarul tudó ismerőse sincs.

Érdekel bennünket az is, hogy a hallgatók egyetemi tanulmányaik befejezése után hol szeretnék majd hasznosítani magyarnyelv-tudásukat. Saját bevallásuk szerint például: „*Dél-Szlovákiában, ahol elég sok a szlovák–magyar közös vállalkozás.*” Vagy: „*Tőlünk nyugatabbra, valamelyik uniós országban, egy olyan cégnél, ahol éppen a kis nyelvek ismeretére van szükség.*” A többség elsősorban tolmácsként vagy fordítóként szeretne elhelyezkedni, mások az üzleti életben szeretnék kamatoztatni nyelvtudásukat.

Kíváncsiak vagyunk arra is, vajon olvasnak-e a hallgatók magyarul, illetve követik-e a magyar tévécsatornák és rádióadók műsorait. A válaszokból kiderül, hogy néhány tévéműsort, főleg filmsorozatot néhányan figyelemmel kísérnek, ám egyáltalán nem vagy csak nagyon kevesen olvasnak magyarul. Például: „*Eddig nem nagyon olvastam magyarul. Mióta jelentkeztem erre a szakra, itt-ott elolvasok egy mesét vagy átlapozok egy-egy magyar folyóiratot.*” „*Olvasok, kicsit tovább tart, mintha szlovákul olvasnék. Inkább csak magyar nyelvű újságokat, lapokat olvasok.*” Vagy: „*Mivel kollégiumban lakom, nem áll módomban tévét nézni. Tekintettel szegényes magyarnyelv-tudásomra, nem olvasok ezen a nyelven.*” Más: „*Folyóiratokat, néha szépirodalmat, de sokkal nehezebben megy, mint a szlovák nyelven való olvasás.*” Magyar nyelvű rádióműsort egyetlen megkérdezett sem hallgat.

Végül ismert magyarok nevét soroljuk fel a kérdőívben, s arra kérjük a hallgatókat, kössék őket konkrét történelmi eseményhez, illetve valamely művészeti ághoz. A legtöbben Liszt és Bartók nevét hallották már, de Lisztről sokan nem tudják, hogy magyar volt: német vagy osztrák zeneszerzőnek hiszik. Mikszáth, illetve Ady nevével csupán néhány szlovák műfordító munkássága kapcsán találkoztak. Mindössze egy-egy hallgató tudja konkrét történelmi eseményhez kapcsolni Rákóczi vagy Kossuth nevét, Munkácsyról azonban még egyikük sem hallott. Az egyik hallgató így vélekedik tájékozatlanságáról: „*Azt hiszem, nagy hiányosságaim vannak. A nevek többsége ismerős ugyan, de hogy valamihez kössem is őket, az nem megy*” (lásd Misad–Hurka 1998: 95–96).

A fenti felmérést azért tartjuk szükségesnek elvégezni, hogy lássuk, milyen alapokra építhetünk, s ennek ismeretében hogyan alakítsuk ki a nyelvi gyakorlatok óraserkeztét. Az eredményeket ezúttal nem kívánjuk elemezni, annyit azonban elmondhatunk: még a magyar háttérrel rendelkező, vegyes házasságból származó hallgatók ismeretei is eléggé foghíjasak. Ez főként azzal magyarázható, hogy mind az alap-, mind a középszintű tanulmányaikat szlovák tannyelvű oktatási intézményekben végzik, így a magyar irodalommal, történelemmel stb. kapcsolatos hiányos ismereteiket nincs hol pótolniuk.

4. Magyarnyelv-oktatás levéltáros szakos hallgatóknak

A tanulmány további részében azokról teszünk említést, akik nem filológiai szakként vették fel a magyart, hanem más, pl. levéltáros (vagy néprajz szakos) hallgatóként a latin és a német nyelv mellett kötelezően tanulnak magyarul is. Ezek a diákok saját bevallásuk szerint kivétel nélkül szlovák anyanyelvűek, egynyelvű (szlovák) nyelvközösségben élnek, szüleikkel és közeli hozzátartozóikkal, barátaikkal csak szlovák nyelven érintkeznek. Anyanyelvükön kívül egy vagy több nemanyanyelvet (pl. német, angol, cseh) is beszélnek valamilyen fokon, magyarul nem tudnak. A szlovákiai levéltárakban

található 1918 előtti anyagok jelentős része magyar nyelvű. Ezek feldolgozásának szükségessége vezetett ahhoz, hogy a pozsonyi Comenius Egyetem levéltáros hallgatói tanulmányaik során négyszemeszteres kötelező magyarnyelv-oktatásban részesülnek. A tanfolyam befejezése után elvileg képesnek kellene lenniük a magyar nyelvű szövegek lefordítására, valamint feldolgozására. Egy nyelvet azonban ilyen kevés idő alatt a megfelelő szinten elsajátítani nagyon nehéz, főként, ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy a levéltárosok munkájuk során nagyrészt régi szövegekkel találkozhatnak, melyeknek nyelvezete távol áll a mai magyar nyelvtől (Szabó Mihály 1990: 104).

A levéltáros hallgatók magyaroztatása két részre tagolódik: az első két félévben megismerkednek az alapvető nyelvtani jelenségekkel és elsajátítanak egy minimális szókészletet, mely a mindennap használatos, gyakoribb szavakat és kifejezéseket tartalmazza. Ezekkel párhuzamosan tanulják a szakszókincset is, mégpedig úgy, hogy az egyes grammatikai anyagrészekhez rövid szakszöveget kapcsolnak. Ezekre a szövegekre azért van szükség, mert a jelenlegi kétnyelvű (magyar–szlovák, szlovák–magyar) szótárak csak középszótárak, s a levéltárosok számára fontos szavak egyáltalán nem vagy csak elvétve szerepelnek bennük (Szabó Mihály 1990: 105).

A képzés második részében hallgatóink szakszövegeket olvasnak és fordítanak. Ezek a szövegek lehetővé teszik a nyelvtani anyag ismétlését és elmélyítését, az írott stílusra jellemző szerkezetek bemutatását és azonosítását is (Szabó Mihály 1990: 106). A levéltárosok magyarnyelv-oktatása vizsgával zárul: kb. egyoldalmi, igényes szakmai jellegű szöveget kell a hallgatóknak szótár segítségével lefordítaniuk. A tapasztalat azt mutatja, hogy bár a szlovák levéltáros hallgatók később jól elboldogulnak a levéltári magyar anyagokkal, nem tanulnak meg magyarul beszélni. Még az ügyesebb hallgatók – akik pedig a nyelvi gyakorlatokon hibásan ugyan, de alapszíntben beszéltek magyarul – sem igyekeznek nyelvtudásukat továbbfejleszteni, elmélyíteni.

5. Magyarnyelv-oktatás bölcsészhallgatóknak

Az utóbbi néhány évben a Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karán minden bölcsészhallgatónak lehetősége nyílik a magyar nyelv legalább alapfokú elsajátítására, a magyar tanszék ugyanis évente meghirdeti a magyar mint idegen nyelv kari szintű oktatását. Ez azt jelenti, hogy szaktól, szakpárosítástól függetlenül bárki tanulhat magyarul, s a nyelvi gyakorlatokon való aktív részvételért, rendszeres munkáért két kreditpontot szerezhhetnek a hallgatók. A 2006–2007-es tanévben a nagyfokú érdeklődés miatt két csoportban folyt az oktatás: az egyikben 22, a másikban 17 hallgató tanult magyarul. Voltak köztük olyanok, akik személyes okok miatt választották a nyelvtanulást, mások úgy érezték, az általuk tanult szakok (pl. történelem, politológia, filozófia) megkövetelik az alapfokú magyarnyelv-tudást.

6. Magyarnyelv-oktatás az egyetemen tanuló külföldieknek

S végül ejtsünk néhány szót azokról, akik nem magyar és nem szlovák származású többnyelvű beszélőként szlovák nyelvi környezetben próbálkoznak – ha csak két-három

szemeszter erejéig is – a magyar nyelv elsajátításával. Ők a magyar nyelvet nem „akadémiai” (tudományos vagy felsőoktatási) (Szépe 1991: 152) célból kívánják felhasználni – nyelvtanulási motivációjuk szakmai vagy személyes jellegű. Anyanyelvükön kívül – mely általában világnyelv (angol, német) – beszélnek még egy vagy két világnyelvet (francia, spanyol) s egy-egy kis európai nyelvet (cseh, szlovák). Szlovákiában ösztöndíjasként tartózkodnak, s mivel valamilyen okból kapcsolatba kerültek már magyarokkal, szeretnének – legalább alapfokon – megtanulni magyarul. Közéjük tartozott az a németországi matematika szakos hallgató, aki cserkészvezetőként évente két-három hetet tölt Magyarországon. Szlovákiában ösztöndíjasként tartózkodott, s a Comenius Egyetem Természettudományi Karán folytatott tanulmányai mellett a pozsonyi magyar tanszéken magyarnyelv-tudását is tökéletesítette. Vagy az az angol anyanyelvű londoni újságíró szakos hallgató, aki szakterületének a közép-európai kis nemzeteket választotta, s csehországi tartózkodása alatt figyelt fel a szlovákiai magyar kisebbségre. Pozsonyi részképzése idején szakmai céllal kezdett magyarul tanulni: kutatási területéhez kívánt magyar (szak)nyelvi ismereteket szerezni.

7. Összegzés

Bármilyen legyen is esetünkben a magyarnyelv-tanulás motivációja, a nyelvoktatásban elért eredményességnek éppen ez az egyik legfontosabb meghatározója. A forrásnyelvi környezet olyan struktúrát követel meg a szaktól, amelyek tapasztalataink alapján magyarországi, illetve a környező országokban működő hungarológiai műhelyek és egyéb hasonló jellegű intézmények szerkezetét ötvözi. A pozsonyi Comenius Egyetemen folyó magyar mint idegen nyelv/hungarológia oktatásának célja a hallgatók felkészítése arra, hogy – képzett mű- és szakfordítóként, nyelvoktatóként, irodalomkritikusként, lektorként és újságíróként vagy kulturális intézmények munkatársaiként – feldolgozzák és hozzáférhetővé tegyék a magyar tudomány, irodalom és művészet eredményeit és értékeit a szlovák nyilvánosság számára.

Irodalom

- Éder Zoltán 1991. A magyar mint idegen nyelv diszciplináris helye. In: Giay Béla (szerk.): *A magyar mint idegen nyelv fogalma*. Budapest: Nemzetközi Hungarológiai Központ. 185–212.
- Kontra Miklós 1991. Széljegyzetek a magyarról mint idegen nyelvről. In: Giay Béla (szerk.): *A magyar mint idegen nyelv fogalma*. Budapest: Nemzetközi Hungarológiai Központ. 139–144.
- Misad Katalin–Hurka Katalin 1998. A magyar–szlovák nyelvi érintkezés a pozsonyi magyar tanszék hungarisztika szakosainak körében. In: Lanstyák István–Szabó Mihály Gizella (szerk.): *Nyelvi érintkezések a Kárpát-medencében*. Pozsony: Kalligram. 94–101.
- Szabó Mihály Gizella 1990. A magyar nyelv oktatása szlovák levéltáros hallgatók részére. In: Giay Béla (szerk.): *A hungarológia oktatása*. Budapest: Nemzetközi Hungarológiai Központ. 104–106.

- Szende Virág 2003. Magyarország Európában. Egy komplex hungarológiai program tervezete. In: Ujváry G. (főszerk.): *Hungarológia a XXI. században*. Budapest: Balassi Bálint Intézet. 113–122.
- Szépe György 1991. A magyar mint idegen nyelv néhány diszciplináris kérdése. In: Giay Béla (szerk.): *A magyar mint idegen nyelv fogalma*. Budapest: Nemzetközi Hungarológiai Központ. 145–184.
- Szőnyi György Endre 2003. Komplex hungarológiai oktatásmodell a Szegedi Tudományegyetemen. In: Ujváry G. (főszerk.): *Hungarológia a XXI. században*. Budapest: Balassi Bálint Intézet. 177–181.
- Szűcs Tibor 2003. A hungarológus szakképzés. In: Ujváry G. (főszerk.): *Hungarológia a XXI. században*. Budapest: Balassi Bálint Intézet. 182–191.